

Skřípec 2014 (část Slezák)

Dámy a pánové,

hned na úvod srdečně děkujeme všem, kdo Obci překladatelů zaslali návrhy na kandidáty letošního udělení anticeny Skřípec. Rovněž i všem posuzovatelkám a posuzovatelům, kteří vyhodnotili zásadní překladatelská pochybení v nominovaných titulech a usnadnili tak porotě její rozhodování. Z jejich posudků budeme citovat. Důležité je rovněž výrazně připomenout, že Skřípec není popraviště, kde se překladatelům za jejich prokazatelné omyly utínají hlavy a ruce, nýbrž je místem vážné starosti o kvalitu české knižní kultury.

Ředitelka městské knihovny v Nové Pace Sanislava Benešová má zkušenost, že čtenáři rádi půjčují oddechovou literaturu, a upozornila na jeden překlad z angličtiny, a to na knihu Petera Mayleho **PODFUK V MARSEILLE**, vydanou loni pražským nakladatelstvím Olympia. Jak podotýká posuzovatel překladu, Ladislav Šenkyřík, už Karel Čapek požadoval, aby se literatura tohoto druhu překládala na co nejvyšší úrovni, neboť je určena čtenářům, kteří mnohdy po celý život nečtou nic jiného. Tohoto požadavku nakladatelství nedbalo a nezajistilo, aby překladatelův nevyrovnaný výkon byl opraven. Nezládnutí anglických idiomů vede v knize ke kuriózním vyjádřením jako „**O tom ani neuvažuj, že bys ho odmítl. Já ti zkroutím tu ruku, kterou ti nebude kroutit on**“ – místo „Když tě k tomu nedonutím já, donutí tě určitě on“. Nebo jiná situace: Urostlá, téměř dvoumetrová dívka odpovídá muži značně malého vzrůstu na jeho otevřenou sexuální nabídku takto: „**A pokud by se vám to podařilo (rozuměj: milovat se s ní), a já se to dozvěděla, máte na krku nepříjemnost.**“ Všechny postavy v knize, až už v křesle nebo v autě, se „**opírají dozadu**“. Jeden protagonista s uspokojením dopíše novinový článek a „**sám sobě ušetří poplácání po zádech**“, ovšemže až poté, co se „**opře v židli dozadu**“. Tajemné sdělení, že „**Philippe se zahřebil, povytáhl manžetu, a zjevil se masivní ocelový karbunkl, zaručený do hloubky tří set metrů**“, rozšifrujeme až nahlédnutím do originálu: Philippe se pousmál a dal najevo, že má na zápěstí vodotěsné hodinky“. Pro vnitřnosti má překlad označení „**orgánové masíčko**“. Četné dotazy v pražských řeznictvích nepotvrdily výskyt takového termínu v češtině. Elena a Sam sedí v „**kavárně s výhledem na kolemjdoucí procesí**“, což znamená, že za oknem kavárny panoval běžný ruch přímořského letoviska. Je ovšem pravda, že ženy se procházely „**ve volných kaftanech, nohy obuté do sandálů**“, což tak úplně běžné není. Čtenářský zážitek motivoval novopackou paní knihovnici k telefonátu do nakladatelství, kde se od pracovníka redakce dověděla, že všechny výrazy v knize jsou správné a v Americe se tak mluví. A když se jí knížka nelíbí, ať ji nečte. Hovor skončil přesně tak, jak praví jeden citát z knihy: „**klaplo tam a linka se odmlčela**“.

Dlouhou řadu jazykových prohrěšků a nesrozumitelností vykazuje překlad z francouzštiny vydaný roku 2013 nakladatelstvím Eroika Praha s názvem **STUDIJNÍ ROK**. Autorkou originálu je Anne Wiazemsky. Podkladem pro naše rozhodování byla recenze z pera paní Anny Žilkové, publikovaná na portálu iliteratura. Posuzovatelka překladu s četnými povzdechy konstatuje, že neobratností, výmyslů a nesmyslů je v českém znění tolik, až si čtenář nutně pomyslí, že autorka je poněkud pomatená a zřejmě natolik intelektuálně založená, že jí nikdo nemůže rozumět.

Stačí dvě ukázky:

„Godardovi bylo přece jen už sedmatřicet (*francouzsky trente-sept*) a byl považován za jednoho z nejlepších tvůrců francouzské kinematografie.“ Jde zde o neporozumění vazbě „se mettre sur son trente-et-un (*česky jedenatřicet*) znamenající něco jako *vyšvihnout se, dát se do parády*. Google by poskytl potřebnou informaci ve chvílce. Překladatel si z neporozumění pomohl tím, že autorku prostě „poopravil“ a uvedl Godardův věk v dané době, třicet sedm let. Třicet jedna dle originální francouzské vazby to sice není, ale aspoň číslo začíná také na trojku. A aby toho nebylo málo, v originále se navíc nemluví o Godardovi, ale o starostovi, který v dané scéně Godarda a Anne oddává. V závěru knihy je něžně romantický výjev mezi manžely po překonání Annina těžkého nervového záchvatu pokažen překladatelem takto: **„Jean-Luc mě vzal do náruče a začal si otírat hlavu o okraj mého ramene“** místo prostého „Jean-Luc mě objal a položil mi hlavu na rameno“.

Další nominací byl překlad z angličtiny vydaný nakladatelstvím Pragma Praha 2013 pod názvem **UBALTE SI MĚ A ZAKUŘTE SI, AŽ UMŘU (ÚVAHY Z CESTY)** a upozornil na něj pan Tomáš Rodr. Autorem originálu je významná hvězda country music Willie Nelson.

Posuzovatel Jiří Hanuš vytýká překladu jeho konzervativnost, školometskost a zkreslování hovorovějšího ducha jazyka, mnohá vyšínutí z vazby a nekvalitní či vůbec neuskutečněnou redakci.

Několik ilustrací dle náhodného výběru:

„Bee Man byl zábavný chlapík, který by pro zasmání udělal všechno.“ Dle originálu má překlad znít: „S Bee Manem byla veliká psina, udělal by všechno, aby lidi rozesmál.“

„Jeho unikátní frázování mi bylo hudební výukou.“ Dle originálu: „Jeho jedinečné hudební frázování pro mě byla veliká škola.“

„Byl jsem plně zaujatý Willie Nelsonem.“ Místo: „Willie Nelson mi naprosto učaroval.“

„Byl to bordelář. Měl rozcuchané vlasy a v očích ospalky.“ Originál praví: „Vypadal, že zrovna vylezl z postele. Byl rozcuchaný a málem ještě neviděl na oči.“

Další kandidáty na udělení anticeny Skřípec doporučily a velmi obsáhle okomentovaly hispanistky Jarmila Jandová a Blanka Stárková. Jde o překlady divadelních her jihoamerických autorů Rafaela Spregelburda a Eduarda Pavlovského. Vydalo je nakladatelství Transteatral v Praze v letech 2009 a 2010.

Představte si, dámy a pánové, že sedíte v hledišti a sledujete některý ze zmíněných divadelních kusů. Budete častokrát vystaveni tvrdé zkoušce představitosti, jako například v okamžiku, kdy zpoza scény uslyšíte poněkud blouznivý výrok policajta Wilcoxe: „**Vylízal jsem všechny misky pro zvířata, hledal jsem něco k snědku mezi tolika nohama a miskama**“. Uleví se vám po zjištění, že dle originálu ubohý strážce zákona vlastně jen popisuje, jak si s kamarády pochutnával na langustách: „Vysával jsem krunýř toho živočicha, hledal jsem, co by se mezi tolika nožkami a krunýři dalo jíst.“ Trochu námahy vás bude stát pochopit, proč se Maggie cítí v časové tísní, jelikož musí „**odevzdat svůj podíl na bytě**“, ale porozumět jejímu spěchu opět pomůže nahlédnutí do španělského originálu: Maggie musí totiž „odevzdat seminární práci“. Překlad leckde mísí formální češtinu s módním anglonátěrem a různými vyjadřovacími manýrami a mívá se s aktuálním obsahem sdělení. Příklady: „**Ne. Řekl jsem, že s tím nemám problém.**“ Místo: „Ne. Řekl jsem, že je to v pořádku.“ „**Tohle není o důvěře.**“ Místo: „Ne že bych nedůvěřovala.“ „**Bylo to tehdy o něčem jiném.**“ Místo: „Tehdy to bylo všechno jinak.“ „**Jednou krásného dne přijdu a oni mi řekli, že se to stalo v noci.**“ Místo: „Jednou tam jdu a oni mi řeknou, že se nedožil rána.“

Překlad mylně interpretuje syntaktické vztahy, slovesné tvary, významové asociace, prokazuje neznalost významu heslových slov, přenesených významů a ustálených rčení, což zatemňuje dané situace a režisérovi i hercům nutně komplikuje inscenaci her. „**Přidělí ti Davise**“ místo „Přidělí tě Davisovi“ je vskutku rozdíl. Nebo při prodeji obrazu „**Je podepsaný?**“ místo náležitého „Dostali jste za něj zálohu?“ „**Zdá se mi, že jí chybí takt, té Jane.**“ Místo: „Tak se mi zdá, že ti chybí trochu taktu vůči Jane.“ „**Mám snad ve tváři vepsáno šílenství?**“ Místo: „Vypadám jako blázen?“ Replika „**Vždyť víš, že už jsme s Arthurem spousta let**“ místo „Vždyť víš, že Arthur je o hodně starší než já“ činí danou dramatickou situaci nesrozumitelnou. Stejně tak „**To je jeho pulzem**“ místo „To je tím, že se mu třese ruka“. „**Nikdo ho nebude podezírat. Neřeší věci silou jako ty**“ má správně znít „Nikdo ho nebude podezírat. Nemá zápis v trestním rejstříku u policie jako ty.“ „**Protože ti to na zkoušce šlo dost mizerně**“ se asi říká jinak než správné „Protože jsi šla ze zkoušky nějak naštvaná“. „**Koukni se, jestli nevykradli mě**“ místo „Co kdyby byli vykradli mne?“ Ví se totiž, že nevykradli. „**To je tedy překvapení**“ stojí v překladu místo „To je ponižující“. Rovněž scénické pokyny pro herce působí nesnáze: „**Richard na ni posunkuje a opravuje její výmysl**“ bude mít pro gesta jiný význam než náležité „Richard na ni posunkuje, aby opravila svůj výmysl“.

Nebo: „**Zielinsky ho najednou popadne za opasek**“ vyžaduje jiný pohyb než správné „Zielinsky ho náhle vezme kolem pasu“. „**Jo, dělej, už to začíná. Zpívej tu o skákací kuličce.**“ Místo „Sleduj tu skákavou kuličku“ (*totiž přístroje, karaoke, aby věděla, kdy má začít zpívat*). K tomu posuzovatelka překladu dodává: *Poctivý režisér, kterému by nedošlo, že tady asi přeskočilo autorovi nebo překladatelce, by třeba honem hledal nějakého muzikanta, aby mu ad hoc složil písničku o skákací kuličce.*

S těžko vysvětlitelnou tvrdošíjností je v překladu západ vždy východ a naopak a výroky jednajících osob mají zhusta opačný smysl. „**Jsem blbec**“ dvakrát po sobě ve stejné replice má naopak být „Nejsem blbec“. „**Nevidíte, že to je zadarmo?**“ zní v originále „Vidíte, že nic není zadarmo/nic není jen tak.“ V jedné scéně jde o Maggin pas. Slyšíme: „**Ty jo, je pryč.**“ Ale Maggie v originále říká „Ježiš, mám ho prošlý“. Před tím se výslovně zmínila, že pas tam je, nebyl ukraden.

Obě posuzovatelky se shodují, že i název **Maska** jedné z her (*La muesa od Pavlovského*) byl zvolen nepatříčně, protože má konotace, jež vykazují málo společného s dějem hry. Protože ve hře je vše od začátku pokřivené, deformované, jeden výsměch a škleb za druhým, vhodnější by byl název odpovídající i ekvivalentu daného slova v češtině – *úšklebek, škleb, grimasa*. I ve scénických poznámkách jsou zavádějící pokyny: „**Carlos se posadí překvapen poslední Švédovou replikou.**“ Přitom Carlos podle autorova návodu před Švédem klečí. Informace má prostě znít „Carlos je překvapen Švédovou replikou“. Nebo: „**Vzbudí se Helena**“ místo „Helena začne být zoufalá/začne sebou škubat/začne sebou zmítat/snaží se vyprostit“. Helena během drastické scény totiž vůbec nespí, je spoutaná a čím dál vyděšenější. S tím rovněž souvisí Hubeňourův výrok: „**Karamba, Turku!**“ A děj je přitom překladatelce jasnou náповědou – Turek totiž postrčí Helenu ke Švédovi, Švéd k Hubeňourovi, a Helena spadne. Jde metaforicky o *karambol* jako v kulečnicku; Hubeňour tedy má zvolat „Karambol, Turku!“ Nebo jiný pokyn: „**Hubeňour na Švéda gestikuluje jako na teplouše.**“ Místo „Hubeňour projde děláje blběho“. Scéna má vypadat tak, že Švéd Hubeňourovi nadává, ale on dělá blběho. Jiná scénická poznámka dle originálu zní „Zakryje si ústa rukou a kousne se do ní.“ V překladu: „**Strčí si ruku do pusy a zakousne s do ní.**“

I zde lze doložit významové posuny, jiný či opačný smysl anebo nevysvětlitelné postupy: „**Protože já neumím dobře anglicky, tak jsem jí radil, jak se k němu má chovat**“ nemá logickou návaznost a zaměňuje osobu za jazyk a zájmeno za negaci, správný překlad je „A protože já toho Angličana dobře znám, tak jsem jí radil...“ „**Už jsi pochopil svou roli? Trochu ti to trvalo.**“ Místo: „Už jsi vzdal tu roli? Moc ti nevydržela.“ „**Problém spočívá v myšlence, že vy provozujete vztah.**“ Místo: „Problém spočívá v představě, kterou máte o přátelství.“ Příklady ukončíme ještě jednou scénickou poznámkou, v překladu znějící: „**Turek a Hanibal scházejí dolů. Oba mají bačkory.**“ Omyl; pokyn má znít: „Jeden na zádech druhého.“ Argentinismus „a babucha“, „a babuchas“

nemá nic společného s „babuchas“ (*papuče*), znamená *na zádech, na hřbetě*. Podle českého překladu nesmí tedy rekvizitář zapomenout vybavit herce bačkorami.

(část Seidl)

Poslední návrh s upozorněním na možný případ plagiátu zaslal Obci překladatelů Richard Podaný, který zároveň společně s Janem Vaňkem juniorem dotčené texty zevrubně posoudil. Návrh se týká dvou překladových titulů edice Omega, vydávané nakladatelstvím Dobrovský s.r.o.

Zde musíme předeslat, že ediční plán Omegy je založen z podstatné části na vydávání překladů z období první republiky, či dokonce rakousko-uherské monarchie, u kterých jsou již propadlá autorská práva. Tyto překlady jsou někdy vydány, jak leží a běží, jindy jsou v nich tu a tam slova, která redaktoři pocíťovali jako archaismy, nahrazena moderněji znějícími synonymy. Tomuto přístupu nelze nic vytknout z právního hlediska, jsou-li příslušná práva skutečně již volná, je však nutno jej odsoudit z hlediska etického. Pravděpodobně všechna díla, jejichž archaické překlady Omega vydává, jsou v českém jazyce dostupná v novějších překladech, které – vzhledem ke známému problému rychlého zastarávání překladového textu – odpovídají potřebám dnešního čtenáře neskonale lépe. Výměnou několika slov se z archaického překladu moderní samozřejmě nevytvoří. Tato produkce Omegy by tedy mohla mít význam pouze jako edice pramenné základny k výzkumu dějin překladu, kdyby bylo badatelů v této oblasti tolik, že by byly všechny staré exempláře v knihovnách permanentně vypůjčeny, avšak rozhodně ji nelze doporučit široké veřejnosti.

Omega v některých případech jméno překladatele uvádí, v jiných nikoli. Zde podotkneme, že neuvedení jména překladatele je samo o sobě porušením § 11 odst. 5 autorského zákona. Zvláštním případem jsou však dvě knihy, vydané v roce 2013, které byly v jednom případě zcela, ve druhém pak z významné části „zhotoveny“ (abychom užili pojmu, který Omega používá v edičních poznámkách) metodou, kterou jsem již popsal, ale pod nimiž je jako překladatel podepsán někdo jiný než autoři původních překladů. Problém se týká také nejméně jedné knihy vydané v roce 2014, tu však podle statutu Skřipce letos nezohledňujeme.

Nuže, jde jednak o román Charlotte Brontëové *Jana Eyrová*, jehož podoba vydaná v roce 2013 Omegou vychází z překladu Jarmily Fastrové z 50. let. Jak uvádí autor posudku Richard Podaný, „Text (...) vykazuje shody s originálem v míře, která je u opravdových, poctivých paralelních překladů nemyslitelná. Struktura vět a souvětí většinou zůstává zachována, text je měněn spíše jen na lexikální úrovni a tak, že věty a souvětí jinak propojuje. Vše to jsou typické znaky redakčních úprav, nikoli samostatného překladu. Navíc lze konstatovat, že

míra shody s překladem J. Fastrové je nekonzistentní: v prvních dvou třech kapitolách je množství odlišností podstatně vyšší, pak strmě klesá a v hlubinách pětisetstránkového textu jsou už beze změny či jen s mikroskopickými změnami celé obsáhlé pasáže. Opět to působí dojmem, že maskování proběhlo především v expozici románu, kdežto o dalších jeho částech se už předpokládalo, že tak daleko nikdo nezabrousí.“

Druhá kniha, již se tento problém týká – byť ne v celém rozsahu, nýbrž v necelé polovině – je soubor *Meč s fénixem a jiné povídky* Roberta E. Howarda. Zde byly čtyři celé a jedna polovina páté povídky již uvedenou metodou opsány z překladu Jana Kantůrka z 90. let, ostatní povídky byly přeloženy nově. Posuzovatel tohoto vydání Jan Vaněk jr. cituje z vyjádření překladatele-úpravce, které poskytl pracovník nakladatelství v reakci na kritiku jiné knihy, „zhotovené“ tímž postupem, avšak obsahující již v roce 2014. Úpravce zde reflektuje svou práci slovy: „Pana Kantůrka mám načteného a měl jsem před sebou nelehký úkol. Snažil jsem se zachovat ducha původního překladu. Pracoval jsem s anglickým originálem a měl jsem k ruce i knihu s původním překladem. Nesnažím se pana Kantůrka plagiovat, ale vycházet z jeho verze a respektovat ji. Pakliže můj překlad některé čtenáře pobouřil, nebo snad urazil, mrzí mě to. Vycházel jsem z kostry pana Kantůrka v nejlepší víře, za účelem stylově vycházet z jeho vynikajícího a nepřekonatelného překladu. Při nahlédnutí do Kantůrkova překladu v některých případech došlo k situaci, kdy daná věta lépe přeložit opravdu nejde. Když dva překladatelé dělají stejnou věc, nelze se vyhnout stejným výrazům. Nejedná se o plagiát, ke shodě nedochází ve více jak v 30-40ti procentech. Nutno dodat, že mé dílo vzbuzuje i pozitivní ohlasy.“

Na tomto vyjádření je nejpozoruhodnější přiznání, že úpravce považuje původní překlad za vynikající a nepřekonatelný. Vyzýváme překladatele, aby na práci svých předchůdců, kterou považují za vynikající a nepřekonatelnou, navazovali raději překlady jiných, především do češtiny dosud nepřeložených děl, než aby se snažili jejich překlady upravovat. A vyzýváme nakladatele, aby dosud nepřeloženým textům dávali přednost před plagiáty textů již přeložených.

Zájemce o posouzení příkladů konkrétních míst v obou knihách, která prozrazují plagiát, odkazujeme na posudky kolegů Podaného a Vaňka, které budou zveřejněny dnes v 18.30.

Porota se tedy po posouzení návrhů usnesla takto:

Překladatelská anticena Skřípec za rok 2013, s přihlédnutím k titulům vydaným v posledních pěti letech, se uděluje rovným dílem:

Martině Černé za překlady několika divadelních her argentinských dramatiků Rafaela Spregelburda a Eduarda Pavlovského a **Petru Polákovi** za plagiát starších překladů klasických děl Charlotte Brontëové a Roberta E. Howarda.

Český překlad her Rafaela Spregelburda *Nechutenství*, *Skromnost*, *Hloupost* a *Panika* obsažený v cyklu *Heptalogie Hieronyma Bosche*, kde jsou zbylé tři hry přeloženy do slovenštiny (vydaly společně Drewo a srd, Občianske združenie Vlna a Transteatral, o. s., v Bratislavě a Praze v roce 2009), je postižen překladatelčinou nepozorností k textu, zjevnou nedbalostí a častým nepochopením dramatické situace, z nichž vyvěrají četné významové posuny a stylistická pochybení. Překlad patrně neprošel žádnou redakcí a v této podobě mimo jiné podstatně ztěžuje interpretaci dotčených her. Totéž platí pro překlad hry Eduarda Pavlovského *Maska* (vydal Transteatral, o. s., v Praze v roce 2010).

Zde chceme podotknout, že paní Černá zároveň vykonává záslužnou práci v oblasti kulturního managementu, zejména při organizaci pravidelného uvádění jihoamerických her v České republice. Doufáme, že se jí do budoucna podaří vlastní překlady zkvalitňovat.

Vydání románu Charlotte Brontëové *Jana Eyrová* a souboru *Meč s fénixem a jiné povídky* Roberta E. Howarda v edici Omega nakladatelství Dobrovský, s.r.o., z roku 2013, pod nimiž je jako překladatel podepsán Petr Polák, plagují starší překlady. V prvním případě se obětí plagiátu stal překlad Jarmily Fastrové pořízený v 50. letech, v druhém překlad Jana Kantůrka z 90. let. Z porovnání příslušných překladů vysvítá, že rozsáhlé pasáže jsou s několika redakčními zásahy prostě opsány. I ty části, které se na první pohled jeví přeloženy odlišně, většinou kopírují větnou strukturu staršího překladu a liší se spíše v lexikální rovině.

Podrobné posudky a rozbory budou zveřejněny dnes v 18.30 na webu Obce překladatelů.

Jsou přítomni ocenění překladatelé nebo zástupci příslušných nakladatelství?